

Wprowadzenie

Celem niniejszej publikacji jest zainicjowanie dyskusji nad współczesnymi wyzwaniami stojącymi przed edukacją geograficzną i przyrodniczą na wszystkich szczeblach kształcenia, a zwłaszcza nad koniecznością wielorakich innowacji dydaktycznych w zakresie koncepcji, realizacji oraz ewaluacji kształcenia. Po wprowadzeniu istotnych zmian strukturalnych, programowych i organizacyjnych w szkole ponadgimnazjalnej, które bezpośrednio wpływają na edukację geograficzną i przyrodniczą, podjęcie dyskusji, a także nowych badań i wyzwań, wydaje się być uzasadnione, a nawet konieczne.

Pomimo wielu krytycznych uwag oraz dyskusji dotyczących wprowadzanych zmian na wielu płaszczyznach procesów edukacyjnych, przyjęte rozwiązania mogą jednak, a nawet mają szansę, przyczynić się do podniesienia jakości procesu dydaktycznego.

W ostatnich latach innowacyjność nabiera nowego znaczenia, choć przez długi czas edukacja była tą dziedziną, w której obawiano się działań spontanicznych, niesprawdzonych, a same przykłady innowacji zdarzały się niezbyt często. Z tego właśnie powodu Zakład Dydaktyki Geografii Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Geograficznego zorganizowały Międzynarodowe Seminarium Naukowe Dydaktyków Szkół Wyższych oraz Nauczycieli Geografii i Przyrody „Innowacje w kształceniu geograficznym i przyrodniczym”. Seminarium odbyło się w dniach 26–27 września 2013 roku w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Warto podkreślić, że w dobie internacjonalizacji badań naukowych oraz podejmowania wielowątkowej działalności dydaktycznej pracowników zajmujących się problematyką szeroko pojętej optymalizacji edukacji geograficznej i przyrodniczej, wymiana doświadczeń we wskazanym zakresie na forum międzynarodowym wydaje się uzasadniona. Dlatego też niniejsza publikacja ma na celu promocję wyników badań teoretycznych i empirycznych zarówno w środowisku naukowym, jak i wśród nauczycieli geografii oraz przyrody, którzy powinni wdrażać proponowane innowacje do praktyki szkolnej.

Problematyka temu koncentruje się w obszarach kilku bloków tematycznych i obejmuje zagadnienia innowacji kształcenia przyrodniczego w liceum, nowych doświadczeń i refleksji (po wprowadzonych zmianach) w kształceniu geograficznym w liceum, innowacji w geografii na szczeblu akademickim, a także współczesnym kształceniu, doksztalceniu i doskonaleniu nauczycieli geografii. W nawiązaniu do problematyki kształcenia przyrodniczego istotną wydała się dyskusja nad miejscem

nauk przyrodniczych w systemach edukacyjnych państw europejskich oraz możliwościami i zadaniami uczelni wyższych w kształceniu przyrodniczym.

W publikacji przyjęto podział na trzy główne części. W części pierwszej tomu „Innowacje w koncepcji kształcenia na różnych etapach edukacyjnych”, Danuta Piróg zaproponowała wprowadzenie metody pól semantycznych jako innowacyjnej techniki badawczej w badaniach jakościowych z zakresu geografii społecznej, w tym do badań poświęconych procesowi nauczania-uczenia się. W artykule Marioli Tracz przedstawiono źródła innowacji pedagogicznych w kształceniu geograficznym oraz dokonano analizy ich wpływu na treści programowe i podręczniki do nauczania geografii. Christian Fridrich przedstawił oryginalną propozycję zastosowania modelu nauczania geografii i ekonomii w szkołach austriackich w aspekcie kształtowanych kompetencji uczniów. Mariola Tracz i Agnieszka Świątek przedstawiły wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród nauczycieli gimnazjum w aspekcie zmian strukturalnych i programowych wprowadzanych w polskim systemie edukacyjnym w ostatnich latach. Arkadiusz Głowacz porównał innowacje programowe w zakresie edukacji geograficznej wprowadzane w szkołach ponadpodstawowych (na poziomie gimnazjum) w Polsce, Anglii, Francji i w Niemczech, natomiast aktualne zestawienie kształcenia przyrodniczego przyszłych nauczycieli w wyższych uczelniach w Polsce zaprezentowała Barbara Dziecioł-Kurczoba.

W drugiej części tomu „Innowacje w edukacji szkolnej”, Agnieszka Świątek oraz Remigiusz Pacyna przedstawili możliwości wykorzystania nowej wersji interaktywnego atlasu geograficznego w edukacji szkolnej, dokonując jego oceny oraz porównania z atlasami tradycyjnymi. Bożena Wójtowicz w swoim artykule podkreśliła wyjątkową rolę edukacji z zakresu technologii informacyjnych w kształceniu studentów specjalności nauczycielskich we współczesnym świecie. W przeprowadzonych badaniach ankietowych wśród studentów i nauczycieli geografii przedstawiła najważniejsze kompetencje z zakresu technologii informacyjnych, które powinny być kształtowane w trakcie studiów. Elżbieta Buchcic zaprezentowała wybrane czynniki wpływające na efektywność pracy wychowawców, m.in. czynniki osobowościowe, uwarunkowania środowiskowe oraz jakość relacji interpersonalnych uczeń-nauczyciel. Ilona Żeber-Dzikowska przedstawiła potrzeby wychowawcze, społeczne i edukacyjne w rozwijaniu świadomości i kształtowaniu postaw prospołecznych dzieci i młodzieży, w tym innowacyjnych projektów na temat dobroczynności i wolontariatu w świadomości młodych ludzi. Ilona Żeber-Dzikowska oraz Elżbieta Buchcic we wspólnej publikacji analizują i oceniają możliwości sprostania nowym wyzwaniom, określonym rolom i zadaniom (których jest coraz więcej), którym muszą podołać nauczyciele w XXI wieku. Wielowątkowe aspekty humanizacji współczesnego człowieka oraz istotną, stale aktualną rolę dialogu międzykulturowego w edukacji młodych pokoleń podjęli we wspólnej publikacji Viacheslav Sukhorukov i Bożena Wójtowicz. Petra Karvánková, Dagmar Popjaková oraz Vlasta Kovaříková w swoim artykule przedstawiły założenia i koncepcje lekcji geografii dla uczniów szkoły podstawowej z zakresu geografii społeczno-gospodarczej, zwłaszcza w ujęciu problematyki globalnej.

W trzeciej części tomu „Geografia i przyroda w reformującym się liceum”, Barbara Baarová zaprezentowała cele, założenia, zadania oraz treści nauczania geografii na różnych poziomach kształcenia w systemie edukacyjnym Czech. Maria Adamczewska przedstawiła wyniki badań dotyczących wprowadzania reformy w nauczaniu geografii w łódzkich liceach. Małgorzata Wysocka-Kunisz pokazała interesujące przykłady lekcji przyrody dla liceum opracowane przez fizyka. W publikacji Autorka ujawniła niepokój o dalsze losy przedmiotów przyrodniczych w liceum. Autor kolejnego artykułu w tej części tomu, Wiktor Osuch, przedstawił koncepcję i założenia projektu „Kształcenie Pełne Wyobraźni – KPW” nauczania przyrody w liceum na przykładzie analizy programu i materiałów dydaktycznych, natomiast Paweł Wojtanowicz dokonał oceny środków obrazowych wykorzystywanych w procesie nauczania-uczenia się geografii, pokazując przykłady kształtowania w umysłach uczniów obrazu rzeczywistości.

Niniejszy tom nie wyczerpuje wszystkich artykułów zaprezentowanych podczas seminarium. Redaktorzy zachęcają także do zapoznania się z kolejnym tomem *Annales*, w którym problematyka innowacji w kształceniu geograficznym i przyrodniczym będzie kontynuowana.

Wiktor Osuch, Bożena Wójtowicz

Introduction

The purpose of this paper is to initiate a discussion on contemporary challenges facing geographical and nature education at all levels and, especially, the necessity of multiple teaching innovations in the field of design, implementation and evaluation of education. After the introduction of significant structural, program and organizational changes in secondary schools, which have a direct impact on geographical and nature education, the discussion as well as taking up new research and challenges appear to be justified and even necessary. Despite many criticisms, and discussions related to the changes at many levels of the educational process, the solutions adopted may, however, and even have a chance to contribute to improving the quality of the teaching process.

In recent years, innovation takes on new meaning, though for a long time education was the area in which it was feared to take up spontaneous action, not proven, and the examples of innovations did not occur very often. For this reason the Department of Didactics of Institute of Geography at Pedagogical University of Cracow and the Cracow Branch of the Polish Geographical Society organized the International Scientific Seminar of Educators of Higher Education as well as Teachers of Geography and Nature entitled „Innovation in geographical and nature education.” The seminar was held on 26–27 September 2013 at the Institute of Geography of the Pedagogical University of Cracow.

It is worth noting that in the era of internationalization of research, making multithreaded teaching activities of staff dealing with the wider issues of optimizing of geographical and nature education, it seems advisable to make exchange of experience in the indicated range on international forums. Therefore, this publication aims to promote the results of theoretical and empirical research in both the scientific community and among teachers of geography and nature, who should implement the proposed innovations into school practice.

The volume is concentrated on a few areas and covers thematic issues of innovation of nature education in upper secondary school, new experiences and reflection (after the changes) in geographical education in upper secondary school, innovation in geography at university level, as well as modern education, continuing education and improvement of teachers of geography. In relation to the issue of nature training, it was essential to present a discussion on the place of the natural sciences in the educational systems of European countries and the opportunities and responsibilities of universities in nature education.

In the publication division into three main parts was adopted. In the first part of the volume, entitled „Innovation in the concept of education in the various stages of education”, Danuta Piróg proposed a method of semantic fields as an innovative research technique in qualitative research in the field of social geography, including research on the process of teaching-learning. The article of Mariola Tracz presents the source of pedagogical innovations in geographical education and an analysis of their impact on the content of the curriculum and textbooks for teaching geography. Christian Fridrich presented the original proposal to apply the model of teaching geography and economics in Austrian schools in terms of developing students' competences. Mariola Tracz and Agnieszka Świątek presented the results of a survey conducted among lower secondary school teachers in terms of structural and program changes introduced in the Polish educational system in recent years. Arkadiusz Głowacz compared program innovation in the field of geographical education introduced in secondary schools (on the lower level) in Poland, England, France and Germany, while the current list of nature education of future teachers at universities in Poland was presented by Barbara Dzięcioł-Kurczoba.

In the second part of the volume, entitled „Innovation in school education”, Agnieszka Świątek and Remigiusz Pacyna presented the possibilities of using the new version of the interactive geographical atlas in school education, making its evaluation and comparison with traditional atlases. Bożena Wójtowicz in her article stressed the unique role of education in the field of information technology in education of students of teacher training specialization in the modern world. In surveys conducted among students and teachers of geography she presented the core competencies in the field of information technologies that should be shaped in the course of study. Elżbieta Buchcic presented selected factors affecting the efficiency of the work of educators, among others personality factors, environmental conditions and the quality of interpersonal student-teacher relationships. Ilona Żeber-Dzikowska presented the educational and social needs in the development of awareness and shaping the social attitudes of children and young people, including innovative projects of the charity and volunteering in the minds of young people. Ilona Żeber-Dzikowska and Elżbieta Buchcic in a joint publication analyze and evaluate opportunities to meet new challenges, the specific roles and increasing number of tasks to be met by teachers in the era of the twenty-first century. Multithreaded aspects of the humanization of modern human and the vital, constantly present role of intercultural dialogue in the education of young generations have been taken in a joint publication by Viacheslav Sukhorukov and Bożena Wójtowicz. Petra Karvánková, Dagmar Popjaková and Vlasta Kovaříková in the article expressed assumptions and concepts of geography lessons for elementary school students in the field of socio-economic geography, especially in terms of global issues.

In the third part of the volume, named „Geography and Nature in reforming upper secondary school”, Barbara Baarová presented the goals, objectives, tasks and content of teaching geography at different levels of education in the Czech educational system. Maria Adamczewska presented the results of studies on the introduction of

reforms in teaching of geography in upper secondary schools in Łódź. Małgorzata Wysocka-Kunisz showed some interesting examples of nature lessons for upper secondary school *developed by physicist*. The Author revealed anxiety about the fate of science in high school. In the next article published in this volume, Wiktor Osuch presented the concept and objectives of the project „Education Full of Imagination – KPW” teaching of nature at the upper secondary school on the example of curriculum and teaching materials analysis, while Paweł Wojtanowicz made an assessment of imaging techniques used in the teaching-learning of geography, showing examples shaping the minds of the students of the picture of reality.

This volume does not cover all the articles presented at the seminar. The editors also encourage to read the next volume of the *Annales*, in which issues of innovation in geographical and natural education will be continued.

Wiktor Osuch, Bożena Wójtowicz
Translated by Sławomir Kurek